

*Шаршеналиев Ж.А.***ПРОКУРОРДУК КӨЗӨМӨЛДӨӨДӨГҮ ЮРИДИКАЛЫК ЖАКТАРДЫН
УКУКТУК СУБЪЕКТИЛИК МАСЕЛЕЛЕРИ***Шаршеналиев Ж.А.***ВОПРОСЫ ПРАВОСУБЪЕКТНОСТИ ЮРИДИЧЕСКИХ ЛИЦ
В ПРОКУРОРСКОМ НАДЗОРЕ***J.A. Sharshenaliev***QUESTIONS OF THE LAW-ENFORCEABILITY OF THE LEGAL
PERSONS AT THE PROSECUTORIAL PROTECTION**

УДК: 347.73:336.14.

Берилген илимий макалада автор тарабынан прокурордук көзөмөлдөөдөгү юридикалык жактардын укуктук субъектилик маселелери каралган. Автордун пикири боюнча прокурордук көзөмөлдөө объектиси жөнүндөгү түшүнүктөрдү изилдөөдө экономикалык жана өзгөчө ишкерлик ишмердүүлүк чөйрөсүндөгү укуктук субъектилик проблемасын изилдеген укук таануучулардын бир нече позицияларынын жыйынтыктарына түздөн-түз көз каранды болгондуктан, бул маселенин спецификалык өзгөчөлүктөрүн эске алуу керек деп белгиленген. Өндүрүштүн, товар жүгүртүүнүн өсүшүнө карата ишкердик мамилелердин дайыма өнүгүп жатышындагы татаал системасы болуп саналат, ал эми, экинчи жагынан коомдук жашоо-турмуш чөйрөсүнө карата коммерциялык эмес түзүмдөрдүн таасирин кеңейтүү тармактарын мамлекет тарабынан укуктук жөнгө салуулардын таасирин өркүндөтүүнүн зарылдыгы жөнүндөгү көз караштарга карата көбүрөөк түрткү берет деп белгилейт. Ошондой эле автор прокурорлорго бөлүнгөн багыттардын чегиндеги мамлекеттик корпорациялардын ишмердүүлүгүндөгү мыйзамдуулуктун сакталыш маселелерине: "бюджеттик мыйзамдардын аткарылышын көзөмөлдөөгө" көңүл буруулары зарыл деп эсептейт.

Негизги сөздөр: прокурордук көзөмөл, көзөмөлдөө ишмердүүлүгү, бөлүштүрүү принциби, кызматтык жактар, мамлекеттик орган, жетекчи, ишкердик ишмердүүлүк, мыйзам, мыйзам эрежелери.

В данной статье рассматриваются вопросы правосубъектности юридических лиц в прокурорском надзоре. По мнению автора, при исследовании понятия объекта прокурорского надзора в сфере экономической, а в особенности предпринимательской деятельности, следует учитывать специфические особенности данного вопроса, поскольку он прямо зависит от выводов правоведов занимающих неоднозначную позицию к проблеме правосубъектности в предпринимательской деятельности. Постоянно развивающаяся сложная система предпринимательских отношений, рост производства, товарооборота, а с другой стороны расширение сфер влияния некоммерческих структур на сферы общественной жизнедеятельности, все больше наталкивает на мысль о необходимости усовершенствования правовых регуляторов воздействия со стороны государства. А также необходимо усиления внимания прокуроров

к вопросам соблюдения законности в деятельности госкорпораций в пределах выделенного направления: «надзор за исполнением бюджетного законодательства».

Ключевые слова: прокурорский надзор, надзорная деятельность, принцип разделения, должностные лица, государственный орган, руководитель, предпринимательская деятельность, законодательство, правила законодательства.

This article deals with theoretical questions about the problem of defining the concept of the object of prosecutorial supervision in the sphere of entrepreneurial activity. According to the author, According to the author, when studying the concept of the object of prosecutorial supervision in the sphere of economic, and especially entrepreneurial activity, one should take into account the specific features of this issue, since it is directly dependent on the findings of legal scholars who have an ambiguous position on the problem of legal personality in entrepreneurial activity. The constantly developing complex system of business relations, the growth of production, commodity circulation, and on the other hand the expansion of the spheres of influence of non-commercial structures on the spheres of public life, more and more suggests the need to improve the legal regulators of state influence. And it is also necessary to increase the attention of prosecutors to the issues of observance of legality in the activities of state corporations within the designated area: "supervision over the implementation of budget legislation".

Key words: prosecutor's supervision, supervisory activity, the principle of separation, officials, state body, head, business activity, legislation, rules of legislation.

Берилген илимий макалада прокурордук көзөмөлдөөдөгү юридикалык жактардын укуктук субъектилик маселелери каралат. Автордун пикири боюнча прокурордук көзөмөлдөө объектиси жөнүндөгү түшүнүктөрдү изилдөөдө экономикалык жана өзгөчө ишкерлик ишмердүүлүк чөйрөсүндөгү укуктук субъектилик проблемасын изилдеген укук таануучулардын бир нече позицияларынын жыйынтыктарына түздөн-түз көз каранды болгондуктан, бул маселенин спецификалык өзгөчөлүктөрүн эске алуу керек деп белгиленет. Өндүрүштүн, товар жүгүртүүнүн өсүшүнө карата ишкердик мамилелердин дайыма өнүгүп

жатышындагы татаал системасы болуп саналат, ал эми, экинчи жагынан коомдук жашоо-турмуш чөйрөсүнө карата коммерциялык эмес түзүмдөрдүн таасирин кеңейтүү тармактарын мамлекет тарабынан укуктук жөнгө салуулардын таасирин өркүндөтүүнүн зарылдыгы жөнүндөгү көз караштарга карата көбүрөөк түрткү берет деп белгилейт. Ошондой эле автор прокурорлорго бөлүнгөн багыттардын чегиндеги мамлекеттик корпорациялардын ишмердүүлүгүндөгү мыйзамдуулуктун сакталыш маселелерине: "бюджеттик мыйзамдардын аткарылышын көзөмөлдөөгө" көңүл буруулары зарыл деп эсептейт.

Ошону менен бирге эле "Кыргыз Республикасынын прокуратурасы жөнүндөгү" эски мыйзамдын 3-беренесинде "юридикалык жактар жана коомдук уюмдар" деген түшүнүк колдонулган. Өз кезегинде Жарандык кодексинде коммерциялык жана коммерциялык эмес уюмдар катары юридикалык жактар жөнүндө айтылган. Колдонулуп жаткан "Кыргыз Республикасынын прокуратурасы жөнүндөгү" мыйзамдын 4-беренесинин 3-бөлүгүнүн 1-пунктуса боюнча "юридикалык жактардын" бирдейлиги "коммерциялык жана коммерциялык эмес уюмдар" тууралуу түшүнүк берүүдө тиешелүү түрдө пайдаланылган. Натыйжада мурда колдонулган мыйзамдардагы (чарбалык ишмердүүлүктү жүргүзгөн субъектилерди өзүнө камтыган) бирдиктүү түрдөгү "ишкана" деген термин, коммерциялык эмес мүнөздөгү коомдук уюмдарды активдештирилишин Кыргыз Республикасынын Жарандык кодексинин биринчи бөлүгүнө киргизилишин эске алуу менен кыйла заманбап "юридикалык жактар" деген терминге алмаштырылган.

Балким прокурордук көзөмөл боюнча адистердин юридикалык жактар жөнүндөгү түшүнүктөрдүн маани-маңызын башкача өнүгтөн түшүндүрүүсүнүн аркасында прокурордук көзөмөлдүн түздөн-түз объектиси катары юридикалык жактардын өздөрү эмес, алардын жетекчилери чыгышы керек экендиги жөнүндөгү чечимге келүүсү мүмкүн. Жалпылап айтканда, жарандык укук тармагын таанып билбей туруп мыйзамдардын ченемдерин так маанисин чечмелөө, атап айтканда, жактар (жеке жана юридикалык жактар) жөнүндөгү прокуратуранын объектилеринин көзөмөлүнүн алдында турган чөйрөсүндөгү цивилисттик окуунун өзгөчөлүктөрүн аныктоо мүмкүнчүлүгүнөн ажыратат. Юридикалык жактар – бул мүлктүк (жарандык) жүгүртүүнүн керектөөлөрүн канааттандыруу үчүн түзүлгөн жарандык-укуктук категория болуп саналат. Жарандык-укуктук мамилелериндеги киреше алуу максатында кирүүчү бирдиктүү толук субъект катары юридикалык жакты мүнөздөөчү башкы белгилеринин бирин уюштуруучу биримдиги катары чыгарат, ошону менен бирге эле, экономикада

өзүнүн социалдык функциясын аткарат (КРнын ЖКсынын 85-беренеси). Юридикалык жак өзүнүн укуктук жөндөмдүүлүгүнө ээ боло алат жана тышкы ишмердүүлүктөгү укуктун өз алдынча субъектиси катары юридикалык жактын эркин ишке ашырып жаткан өзүнүн башкаруу органдары: директор, башкаруучу (жетекчи), башчы (КРнын ЖКсынын 88-беренеси) аркылуу ишмердүүлүктүн жөндөмдүүлүгүн ишке ашырат. Жетекчи юридикалык жактын атынан атайын ишеним катсыз эле иш алып барат, башка жактардын алдында милдеттенмелерин аткарат, анын кызыкчылыктарын коргойт.

Прокурор мыйзамдарды аткарылышын көзөмөлдөөдө бир бүтүн нерсе катары жетекчисин жана юридикалык жактын өзүн кабыл алууга тийиш. Жетекчи гана юридикалык жактын коммерциялык ишмердүүлүгүнүн жүрүшүн аныктайт. Бирок мындай ишмердүүлүктүн натыйжалары үчүн мүлктүк жоопкерчилик милдеттери түздөн-түз юридикалык жакка жүктөлөт, ал эми, анын жетекчиси ыйгарым укуктарын тийиштүү деңгээлде аткарбагандыгынан (же ашыкча кеткендигинен) улам кимдир бирөөлөргө зыян алып келгендиги, ошондой эле, Уставдын жоболоруна же юридикалык жактын башка уюштуруу документтерине карама-каршы жүргүзүлүп жаткандыгы үчүн жоопкерчилик тартышы мүмкүн. Мында жетекчи юридикалык жактан айырмаланып кылмыш курамы болгон учурда жазык жоопкерчилигинин субъектиси болушу мүмкүн.

Кыргыз Республикасынын Жарандык кодексинин заманбап жобосу, экономикалык мамилелерди өнүктүрүүнүн заманбап тенденцияларына карама-каршы келиши, ишкердик ишмердүүлүккө катышуучулардын азыркы чөйрөсүн өтө чектей тургандыгы жөнүндөгү көз караштар айтылган. Мисалы, А.А.Пилецкий [1] юридикалык жактарга арналган жарандык мыйзамдардагы жөнөкөй шериктештикти жөнгө салуучу укуктук ченемдер биринчи бөлүмгө киргизилген эмес, чындыгында бул прокурордук көзөмөлдүн милдеттерине карама-каршы келгендиктен юридикалык жак (укуктун субъектиси) катары жөнөкөй шериктештикти киргизүүнү сунуштаган. Ал ошол эле укуктук субъектилик уюмдарды жана каржылык-өнөр жай тобун ушундай жол менен эсептелишин сунуштаган. Коңшу мамлекеттердин мыйзамдарынын натыйжасында бул мыйзамдарды чыгарууда, алар көзөмөлдөө объектилерине каржылык-өнөр жай тобун чыгарууга мүмкүндүк бербеген юридикалык жактардын укуктук абалын аныктаган жарандык мыйзамдардын ченемдери менен атайын статуттук мыйзамдардын ортосундагы жоболоруна карама-каршылыктарды жараткан мурда кетирилген каталар жоюла баштаган [2].

Эгерде комерциялык эмес уюмдар түрүндөгү (КРнын ЖКсынын 85-беренеси) юридикалык жактардын бирикмелерин карасак, анда биз бирликтер жана ассоциациялар түрүндөгү алардын уюштуруучулук-укуктук формалары жөнүндөгү ченемдик эскертүүлөргө түшүндүрмө берген беренени көрө алабыз. Алардын статуттук (холдинг, концерн, консорциум жөнүндөгү) мыйзамдары жок болсо, мындай түрдөгү ишмердүүлүктү жөнгө салуудагы мамлекеттин ролун аныктоо өтө кыйын. Демек, мындай субъектилердин ишмердүүлүктөрүнө, балким жалпысынан укук ченемдүүлүк жөнүндөгү прокурордук кийлигишүүлөр үчүн чектик багыттарынын аныктоо жөнүндөгү маселелер келип чыгат.

Дайыма өнүгүп бара жаткан өндүрүштүн, товар жүгүртүүнүн өсүшүндөгү ишкердик мамилелердин татаал системасы, ошондой эле, экинчи жагынан коомдун жашоо-турмуш чөйрөсүнө карата коммерциялык эмес түзүмдөрдүн чөйрөлөрүнүн таасирин кеңейтүү, мамлекет тарабынан укуктук жөнгө салуулардын таасирин өркүндөтүү зарылдыгы жөнүндөгү ойго көбүрөөк түрткү берет. Бул маселеде мамлекеттин атынан көзөмөл жүргүзгөн прокурордун алдындагы белгилүү бир проблеманын фактысынын өзүн таанууну түзөт же колдонуудагы "Кыргыз Республикасынын прокуратурасы жөнүндөгү" мыйзамынын 31-беренесине ылайык конкреттүү уюмдун укуктук субъектиси катары, ал мыйзамдын өзгөрүлгөнү билдирилгенге чейин таанылбайт.

Прокурордук көзөмөлдүн объектилеринин арасында өзгөчө орунду мамлекеттик уюмдар ээлейт. Ишкердик чөйрөдөгү экономикалык көрсөткүчтөрдүн өсүшүнө олуттуу салымды капиталдын мамлекеттик үлүшү бар ишканалар, алардын ичинде мамлекеттик корпорациялар кошот. Мамлекеттик корпорациялар тууралуу кыйла так түшүнүк 1997-жылдын 12-май айындагы №26 Кыргыз Республикасынын Улуттук статистикалык комитетинин токтому менен бекитилген чарбакер субъектилердин уюштуруучулук-укуктук формаларынын мамлекеттик классификаторунда, кийинчерээк ишке ашырылган 1999-жылдын 15-октябрындагы №111 Кыргыз Республикасынын "Коммерциялык эмес уюмдар жөнүндөгү" мыйзамында камтылган [3].

Мамлекеттик корпорациялардын чарбалык ишмердүүлүккө катышууларынын башка түрлөрүндөгү (унитардык ишкана, мекемелик ишкана) башкы уюштуруучулук-укуктук артыкчылыгы, аларга мамлекет тарабынан берилген мүлк мамлекеттики эмес, корпорациянын өзүнүн менчиги катары калышы менен жыйынтыкталат. Мамлекеттик корпорациялар үчүн ишмердүүлүктүн негизги максаты милдеттүү түрдөгү

белгиси болуп саналган коммерциялык эмес ишмердүүлүктү жүзөгө ашыруу болуп саналат. Эреже катары мамлекеттик корпорация уюштуруу максатына ылайык анын ишмердүүлүгүнүн негизги багыттары көрсөтүлгөн, ал үчүн атайын кабыл алынган мыйзам боюнча уюштурулат, анда төмөнкүлөр: жалпы иштерди жүргүзүүгө, аткарылган иштер жөнүндөгү отчеттуулук, социалдык, башкаруучулук жана башка коомго пайдалуу функцияларды аткаруу жүзөгө ашырууга карата милдеттүү түрдө коюлган талаптар сыяктуулар көрсөтүлгөн. Мында коомдук пайдалуу функциялар деп так аныкталган мыйзамдагы ишмердүүлүктүн түрлөрү аталат. Мисалы мындай мамлекеттик корпорацияларды келтирүүгө болот: Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн ортосундагы макулдашуусуна ылайык колдонулган жана уюштурган Россия-Кыргыз өнүктүрүү фонду жана 2014-жылдын 24-ноябрындагы "Россия-Кыргыз өнүктүрүү фонду" жөнүндөгү Россия Федерациясынын экономикалык кызматташтыгын өнүктүрүүгө көмөк көрсөтүү максатына ээ болуу менен Кыргызстан менен Россия ортосундагы кыргызстандын экономикасын модернизациялоо жана өнүктүрүү, Кыргыз Республикасындагы ипотекалык кредиттөө механизминин толук кандуу иштешин камсыз кылуу максатында 2015-жылдын 15-июлундагы Өкмөттүн Токтому менен "ААК Мамлекеттик ипотекалык компания" түзүлгөн; Республиканын каржы-кредиттик иш-аракеттеринин бөлүгүндөгү ишкердикти өнүктүрүү боюнча Өкмөттүн алдындагы укук мураскери болуп саналган Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик комиссия, 2004-жылдын 13-апрелинде №250 Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн токтому менен ААКнын Микрокредиттик "Ишкердикти өнүктүрүү фонду" түзүлгөн. Бүгүнкү күндөгү бул Фонд, Өкмөттүн алдындагы Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу мамлекеттик мүлктү башкаруу боюнча Фонддун атынан 100% акциялардын ээси катары Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн атынан чыккан жалгыз микрокредиттик компания болуп саналат.

Эскерте кетсек мамлекеттик корпорациянын өзүнүн каржылоосу, бир тараптуу тышкаркы аймактардагы бюджеттик каржылоонун катуу талаптары менен чектелбейт, анткени, алардын укуктук негизи калган ишкердик субъектилер менен кызматташуудагы тилектештигин жокко чыгарбайт. Мындан тышкары, бул чөйрөдө мамлекеттик-жеке ишкердин өнөктөштүк түрүндө ишкердик кызматташуунун жаңы формасын колдонуу мүмкүнчүлүгү жөнүндө пикирлер бар [4]. Демек ушундай субъектилерге ээ болгон мүлк, башкача айтканда, менчиктин бардык түрлөрүн жана жеке, мамлекеттик, муниципалдык жана мен-

чиктин башка түрлөрүн бирдей укуктук түрдө корголушун Кыргыз Республикасы, Кыргыз Республикасынын Конституциясынын жоболорунун 12-беренесине карама-каршы келбеген, аны таанууга кепилдик берүүчү менчиктин аралаш формасын да билдириши мүмкүн [5].

Бизге укуктук жоболорду түзүүдө мүмкүн болгон каталарды четтетүү максатында, прокурордук көзөмөлдүн объектиси катары мамлекеттик корпорациялардын өзгөчөлүктөрүн, андан кийин прокурор тарабынан көзөмөлдөөнү жүзөгө ашырууда анын чектерин бөлүп көрсөтүүгө тийишпиз.

Мамлекет Кыргыз Республикасынын атынан мамлекеттик корпорацияны жалгыз уюштуруучусу болуп саналат, анткени, анын каржыланышы үчүн жоопкерчилик тартат. Ушундан улам каражаттардын сарпталышына, анын ичинде аларды уурдоого жол бербөө максатында мамлекеттик бюджеттин каражаттарын максаттуу пайдалануу маселеси өзгөчө мааниге ээ болот жана милдеттүү тартипте прокуратуранын юрисдикциясына кирет. Корпорациянын катышуучулары, корпорациянын мүлкүнө карата мүлктүк да, милдеттүү түрдөгү укуктарга да ээ эмес экендигин эске алуу менен уюштурулгандан кийин гана ал тарабынан алынган бардык кирешелерди пайдалануу маселеси мамлекеттик корпорациялардын ишмердүүлүк максаттарын да, ошондой эле, прокурордук көзөмөлдөөнү да камтышы керек [6]. Мамлекеттик корпорациялар аркылуу ишкердик долбоорлорду каржылоонун көлөмү жана масштабы жетиштүү болуп саналат. Бир гана мисалды карап көрсөк, 2017-жылдагы иштин жыйынтыгы боюнча 33 ишкердик долбоор боюнча жеңилдетилген насыя берүү түрүндө жалпы 145

млн. АКШ доллары мамлекет тарабынан Россия-Кыргыз Өнүктүрүү фонду аркылуу ишке ашырылган [7].

Жыйынтыктап айтканда бөлүнгөн багыттардын чегинде мамлекеттик корпорациялардын ишиндеги мыйзамдуулукту сактоо маселелерине карата прокурорлордун көңүлүн буруунун: "бюджеттик мыйзамдардын аткарылышына карата көзөмөлдөө зарыл" экендиги тууралуу тыянак чыгарууга болот.

Адабияттар:

1. *Пилецкий А.Е.* Теоретические проблемы предпринимательской правосубъектности. Автореф. дисс.... докт. юрид. наук. - М., 2006. С. 4-6, 35.
2. Федеральный закон от 22.06.2007 №115-ФЗ «О признании утратившим силу Федерального закона «О финансово-промышленных группах» // СЗ РФ, 25.06.2007, №26, ст. 3088.
3. Закон КР «О некоммерческих организациях» от 15 октября 1999 года №111. [Электронный ресурс]: в редакции Закона КР от 23 апреля 2016 года № 51) // «Централизованный банк данных правовой информации КР Министрства юстиции КР». - <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/274>.
4. Концепция развития государственно-частного партнерства в Кыргызской Республике. / Конституция Кыргызской Республики [Электронный ресурс]: принята референдумом (всенародным голосованием) 27 июня 2010 г. // Информационно-правовая система «ТОКТОМ мамлекет Про». - Режим доступа: http://www.toktom.kg/?comp=main&m_t=1. - Загл. с экрана.
5. *Вумрук Н.В.* Основы теории правового положения личности в социалистическом обществе. - Москва: Наука, 1979. - С. 11.
6. <http://www.rkdf.org/ru/Онас/Отчеты>.